

İRAN'IN BİR DIŞ POLİTİKA ENSTRÜMANI OLARAK PROPAGANDA

Seçil Özdemir

Telif Hakkı

Copyright © 2018 İnan Araştırmaları Merkezi (İRAM). Bu eserin bütün hakları saklıdır.

Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metnin dijital versiyonu için www.iramcenter.org adresini ziyaret ediniz. Dijital kopya bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir.

Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Editör : Umut Başar

Grafik Tasarım : Hüseyin Kurt

İnan Araştırmaları Merkezi

Oğuzlar, 1397. Sk., 06520, Çankaya Ankara / Türkiye Tel: +90 (312) 284 55 02-03 | Faks: +90 (312) 284 55 04

e-posta : info@iramcenter.org | www.iramcenter.org

ISBN: 978-605-67931-5-8

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

Propaganda as a Foreign Policy Tool of Iran

تبلیغات به عنوان ابزاری در سیاست خارجی ایران

Yazar Hakkında

Dr. Seçil Özdemir

2001 yılında Gazi Üniversitesi Tarih Bölümünde lisans eğitimine başladı. 2005 yılında aynı üniversitede Tarih Bilim Dalında, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine devam etti. “Demokrat Parti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları” konulu tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2011'de İstanbul Üniversitesi Tarih Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. Bu eğitim süresince araştırma konusu olan “İran Devrimi Sürecinde İran-ABD İlişkileri” konulu tez çalışması için ABD ve İran'da ziyaretçi araştırmacı olarak bulunan yazar, 2017 yılında doktorasını tamamlamıştır. Dr. Özdemir 2012 yılından bu yana Bartın Üniversitesinde görevlidir.

İÇİNDEKİLER

Özet	3
Giriş	5
Propaganda	5
Yumuşak Güç “Soft Power”	6
1. İran'ın Bölgesel Propaganda Argümanları ve Geçmişi	7
1.1. Stratejik Konum.....	8
1.2. Kültürel ve Tarihî Değerler.....	8
1.2.1. İran-İrak Savaşı (1979-1988 Süreci).....	11
1.3. İran'ın Suriye Krizine Karşı Sürdüğü Propagandanın Siyasi Söylemlere Yansımaları.....	14
1.3.1. Diğer Bölge Ülkeleri.....	16
2. Petrol	17
3. İran'ın Nükleer Propagandası	18
Sonuç	19
Kaynakça	20

ÖZET

- İran Devrimi, 20. yüzyılın son çeyreğinde gazete, radyo, televizyon gibi medya araçlarının kitlelere ulaşmak konusunda pek çok imkân sunduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. İnsanlık tarihi kadar eski bir ikna metodu olan propagandanın bu araçlarla bütünleşmesi ise İran’da devrim fikrinin gelişip yayılmasında etkili olmuştur. İran’da devrimin ortaya çıkışı kadar varlığını koruma ve sürdürme mücadelesinde de bu etki görülmüştür.
- Bu çalışmada öncelikle devrimin varlığını korumak ve sürdürmek için İran’ın bölgesel etki kapasitesini geliştirmek amacıyla kullandığı ve geliştirdiği propaganda argümanları incelenmiştir. İran’ın bölgesinde ve kendi siyasi yapısı içerisinde uyguladığı propaganda aktiviteleri ile ortaya çıkan sonuçları analiz etmek bu araştırmanın amacıdır.
- Bu çalışmanın sınırlılığı sebebiyle İran’ın temel propaganda argümanları ve propaganda etkisi, yazılı-görsel basın üzerinde ve İran siyasetçilerinin söylemleri çerçevesinde bir değerlendirme ile analiz edilmiştir. İran’ın stratejik konumu, petrol, uranyum vb. yer altı zenginlikleri, nükleer çalışmaları, kültürel değerleri gibi dinamikler, İran’ın temel propaganda argümanları olarak ele alınmıştır.
- İran’ın bölgesel propaganda faaliyetleri zaman zaman İran ve bölge ülkeleri dışındaki güçlü devletlerin beklentileri paralelinde sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple bölge dışı bazı aktörlerin bile bu faaliyetlerde etki sahibi olduğu iddiası da bu çalışmada ortaya konulmuştur.
- İran’ın stratejik konumu ve bu coğrafyada dünyanın güçlü devletlerinden tam bağımsız olarak hareket etmenin mümkün olmadığı gerçeği de göz önünde tutularak, dış devletlerin bu süreçteki etki ve beklentilerine önemli noktalarda değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Medya, Basın, Protesto, Propaganda.

SUMMARY

- The Iranian Revolution was realized at a period in the last quarter of the 20th Century when media tools such as newspapers, radio, and television have ensured numerous opportunities for reaching at people. The fusion of propaganda as a method of conviction as old as the history of mankind with these means has been influential in the development and expansion of the idea notion of revolution. This influence was seen in the revolution’s preservation and maintenance perpetuation as much as in its emergence.
- This study is an analysis of the propaganda arguments that were developed in order to improve Iran’s regional capacity for the sake of preserving the revolution’s existence and maintaining it. The purpose of this study is to examine the propaganda activities of Iran in her its own political system and in the region, and to analyze the outcomes.
- Due to the limitations of this work, the main propaganda arguments of Iran and the influence of the propaganda on the visual-printed press, and within the framework of Iranian politicians’ discourses. D, dynamics such as the strategic position of Iran, subterranean sources such as oil, and uranium, and cultural values were taken as the main propaganda arguments of Iran.
- From time to time, Iranian propaganda activities have brought about results in line with the expectations of Iran and sometimes in parallel to the expectations of powerful states outside the region. Therefore in this work, a place is also given also to the claim that some extraterritorial actors also do have an influence over these activities.
- It was extensively touched upon that the expectation and influences of the extraterritorial states being mindful of the fact that Iran stands at a strategic location and it is impossible to move in a manner in the region as totally independent of the most powerful states of the world.

Keywords: Iran, Media, Press, Protest, Propaganda.

چکیده

- انقلاب ایران زمانی رخ داد که ابزارهای رسانه ای همچون روزنامه، رادیو و تلویزیون در سه دهه اخیر قرن بیستم امکانات زیادی برای دسترسی به توده های جامعه فراهم کرده بود. پروپاگاندا، به عنوان یک روش متقاعد کردن باقدمت تاریخ بشر، با استفاده از اینگونه ابزارها در گسترش انقلاب ایران تأثیرگذار بوده است. تبلیغات همانطور که در بروز انقلاب تأثیر قابل توجهی داشته، در حفظ و تداوم آن نیز نقش مهمی ایفا کرده است.
- در این مقاله، نخست آن دسته از تبلیغات سیاسی که جمهوری اسلامی برای حفظ و تداوم انقلاب و گسترش نفوذ منطقه ای خود مورد بهره برداری قرار داده، بررسی می شود. هدف از این پژوهش، تحلیل نتایج حاصل از به کارگیری فعالیتهای تبلیغاتی ایران، هم در منطقه و هم در ساختار سیاست داخلی این کشور می باشد.
- به دلیل محدودیتهای پژوهش، عناوین اصلی تبلیغات سیاسی ایران و تأثیرات آن، بر اساس تصاویر و نوشته های نشریات و در چارچوب گفتارهای سیاستمداران جمهوری اسلامی تجزیه و تحلیل شده است. موقعیت استراتژیک ایران، منابع زیرزمینی، نفت، اورانیوم و امکاناتی همچون فعالیتهای هسته ای، ارزشهای فرهنگی و... به عنوان عناوین اصلی تبلیغاتی ایران بررسی شده است.
- فعالیتهای تبلیغاتی منطقه ای جمهوری اسلامی در برخی موارد نتایجی همسو با انتظارات قدرتهای فرامنطقه ای داشته است. به همین دلیل مقاله به ادعای تأثیر بعضی از بازیگران فرامنطقه ای در فعالیتهای تبلیغاتی این کشور نیز پرداخته است.
- با در نظر گرفتن موقعیت استراتژیک ایران و با توجه به این نکته که فعالیت در این منطقه جغرافیایی بدون اجازه قدرتهای جهانی امکان پذیر نیست، به تأثیرات و انتظارات کشورهای خارجی در این روند نیز اشاره شده است.

کلید واژه ها: ایران، رسانه، مطبوعات، اعتراض، تبلیغات

Giriş

20. yüzyıldan itibaren uluslararası rekabet atmosferinde mücadelenin araçları hızla artmış ve gelişmiştir. Nükleer ve kimyasal kaynaklarla geliştirilen silahlar savunma, saldırı, haber alma gibi alanlarda kullanılan teknoloji, kurumsal-siyasi yapılanmalar arasında sürdürülen mücadeleyi her geçen gün daha şiddetli ve girift bir hâle getirmiştir. Dünyada silahlanma yarışı sürse de bu araçlarla elde edilen gücün, halklar ve toplumlar üzerinde hâkimiyet kurmakta sağlıklı ve istikrarlı sonuçlar vermediği de anlaşılmıştır. Binlerce yıllık insanlık tarihî ve uluslararası mücadele ateşli silahların, baskı ve şiddet metotlarının, hâkimiyet kurulmak istenen bölge halklarının fikirlerini ve değerlerini yok edemediğini kanıtlamıştır. Bu durum ise hâkimiyet ve kontrol alanlarını genişletmek isteyen yapılanmaların, silah gücünün yüzeysel etkisini geliştirebilmek için farklı metotlar uygulamasını gerektirmiştir.

Propaganda kısa bir ifade ile düşüncelerin denetimidir.¹ Kitleleri etkilemek, yönlendirmek ve kontrol etmek gibi amaçlar için kullanılan

¹ Fatma Geçikli, "Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı" İst. Üniv. İletişim Fak. Dergisi, Y.1999, (265-276), s.266.

propaganda metotları da tarihî süreklilik içinde gelişmiştir. Tarihî oldukça eski dönemlere dayanan propaganda, uluslararası rekabet ortamında en güçlü silahlardan olma özelliğini sürdürmektedir. Nitekim ateşli silahların kitlelere yönelik en önemli kabiliyeti "imha" iken propagandanın "ikna" etkisi yadsınamayacak bir güçtür. Bu sebeple dünya üzerindeki hemen tüm siyasi yapılanmalar, çok çeşitli propaganda metotlarını hedeflerine ulaşmak için kullanır. İran gibi siyasi varlığı tarihî birikimle beslenen yapılanmaların bu ikna metodunu kullanma tecrübesinin geliştiğini söylemek mümkündür.

Propagandanın tüm dünyada kullanılan çeşitli araçları vardır: Her türlü medya yayını, sinema filmleri, spor müsabakaları, kitaplar, makaleler, broşürler, afişler, sosyal paylaşım siteleri, çevrimiçi ağlarla ulaşılabilecek kanallar, bilgisayar oyunları, müzik ve edebiyat eserleri, romanlar, şiirler, duvar yazıları vb. İran'ı dünyadaki pek çok siyasi yapıdan propaganda gücü bakımından ayıran ise bu araçlara yansıtılabileceği propaganda argümanlarının varlığı ve etki gücüdür.

Propaganda

Propaganda teknik anlamda ilk olarak Roma Katolik Kilisesi tarafından uygulansa da bir ikna yöntemi olarak kullanım tarihî çok daha eskidir. Gerek geçmiş dönemlerde, gerekse 21. yüzyıl dünyasında siyasi ve kurumsal bir yapılanmanın sahip olabileceği en güçlü silahlardan biri propagandadır. Bu güç kimi zaman savunma, kimi zaman saldırı silahı olabilme özelliği de taşımaktadır. Teknolojinin henüz gelişmediği dönemlerin mücadele araçlarından biri olan çeşitli aktiviteler, teknoloji ile bütünleşerek gelişimini sürdürmüştür.

Birbirinden farklı çok sayıda kavram ve faktörün propaganda faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi, propagandanın tek yönlü ve ortak bir tanımını ortaya koymayı da zorlaştırmaktadır. Bazı araştırmacılara göre modern dönemde propagandanın amacı da değişmiştir. İlk çağlarda kanaatleri hedef alan propaganda aktiviteleri, zamanla eylemleri harekete geçirebilecek şekilde geliştirilmiştir.² Bu açıdan İran

² Haluk Gürgen, "Propaganda" Kurgu Dergisi S: 8, Y. 1990, s. 138 (135-157.)

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

Devrimi oldukça somut örnekler sunmaktadır. Nitekim İran Devrimi'nin gelişim sürecinde uygulanan propaganda metotları, devrimin ortaya çıkış sürecinde halkın eylemlerini harekete geçiren bir sistematığe sahiptir.

Propagandacılar mesajlarını iletmek için 21. yüzyılda sıklıkla günün medyasını kullanmaktadır. El yazıları ve broşürler 18. ve 19. yüzyılın popüler unsurlarıdır. Radyo ve televizyon propaganda için yeni formlar sunmuştur; talk showlar, reklamlar, haber programları, siyasi kampanyalar gibi. Teknolojinin kablo ve internet imkanları sunması, nefret gruplarının ve daha marjinal propagandacıların mesajlarını yayma fırsatlarını genişletmiştir.

Sanatçılar, yazarlar, aydınlar, gazeteciler, müzisyenler, siyasetçiler, bilim adamları, eğitimciler, yani toplumun hemen hemen her kesimine erişebilecek aktörler, propaganda faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır. Ancak propagandayı üreten her zaman uygulayan değildir. Bu durumda bilmeden bir propagandanın aracı olanlar, “maksatsız propaganda” faaliyetine katkı sağlamaktadır.³ Aydınlar ve gençler propaganda faaliyetlerine hem araç hem de hedef olan en önemli kitledir. Örneğin İran'da din adamları rap müziğinden şeytan icadı diye bahsederken İran'ın önemli bir propaganda üreticisi olan Soureh Film Organizasyonu Başkanı Muhammed Reza Şafah, “Gençleri etkilemek ve onları istenen ideallere yönlendirmek için rap müziğinden daha iyi bir yol yoktur.” açıklamasında bulunmuştur. Benzer şekilde bu müziğin ritminde İran'ın Körfez'deki ideallerini vurgulayan şarkı ve klipler de çekilmiştir.⁴

Propaganda metotları, toplulukların birlik ve yaşayış biçimlerini sağlamlaştırmak, fikir birliğini ve pozitif gelişimi sağlamak için de siyasi-kurumsal yapılanmalar tarafından kullanılmaktadır. Araştırmacılar tarafından pozitif yahut beyaz propaganda olarak isimlendirilen siyasi yapılanmaların iç politikasında kendi halklarının bütünlüğüne, dış politikada ise düşmanlarına yönelik uyguladıkları, genellikle şef-

faf bir metottur.⁵ Bu anlamda sürdürülen siyasi propaganda, toplumsal birlikteliği sağlamak konusunda önemli bir güçtür. Bu kimi zaman edebî eserlerle kimi zaman basın-yayın kanalıyla ve tarihî-kültürel bütünlük içinde de ritüeller gibi pek çok argümanla desteklenmektedir. Devletler, ortak bir düşman algısı ile halkını bir arada tutabilmek, düşmanın güven ve cesaretini kırmak, ona karşı nefret duyguları yaratmak gibi sebepler için de propaganda faaliyetlerine yönelebilir. Bu yönde gerçekleştirilen faaliyetler, maruz kalan tarafından gri, kara veya negatif propaganda türlerinden kabul edilmektedir. Bu faaliyetlerin sonuçlarından fayda sağlayacak taraf için ise bu aktiviteler pozitif anlam yüküdür.⁶ İran Devrimi, devrim sonrası süreciyle ve izolasyon politikasıyla değerlendirildiğinde bu stratejinin örneklerini sunmaktadır.

Yumuşak Güç “Soft Power”

Tarihsel olarak gücün temel kriterleri: Nüfus yoğunluğu, bölge, doğal kaynaklar, ekonomik güç, askerî güç ve toplumsal istikrardır.⁷

1980'li yıllardan itibaren siyasi yapıların sahip oldukları değerler, sistematik olarak ifade edilmeye ve gücün boyutları bu şekilde anlamlandırılmaya başlanmıştır. “Sert Güç” ve “Yumuşak Güç” unsurları, ülkelerin sahip oldukları değerleri stratejik açıdan kullanma kabiliyetleri şeklinde tanımlanabilirken, bu güçleri ortaya koyan unsurların tespiti ve bunların en etkili şekilde bir arada kullanılması ile “Akıllı Güç” kavramını ortaya çıkmıştır.⁸ 21. yüzyılda tüm bu unsurların potansiyelleri ile geliştirilen propaganda faaliyetleri, siyasi yapıların kendi iç bünyelerine ve çevrelerine etki potansiyellerini arttırmaktadır.

Sert güç kavramı özetle bir ülkenin stratejik konumu ve askerî kapasitesi ile ifade edilebilmekteyken yumuşak güç kavramı oldukça geniş kültürel ve fikri bir kapsama sahiptir.

³ Okan Yüksel, “Propagandanın Tanımı ve Türleri: Beyaz, Siyah, Gri ve Silahlı Propaganda” (Çevrimiçi) <http://okanyuksel.com/2010/11/propagandanin-tanimi-ve-turleri-beyaz-siyah-gri-ve-silahlı-propaganda/>

⁶ Propaganda hakkında detaylı bilgi için bkz: Nevzat Tarhan, Psikolojik Savaş, Gri Propaganda, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, Fatma Geçilki, a.g.m., Seçil Özdemir, “Ermeni Komite ve Propaganda Faaliyetlerinin Hatıratlarda Yeri”.

⁷ Matteo Pallaver, “Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart” The London School of Economics and Political Science MA Thesis, http://etheses.lse.ac.uk/220/1/Pallaver_Power_and_Its_Forms.pdf, s. 13.

⁸ Ernest J. Wilson, “Hard Power, Soft Power, Smart Power”, (Çevrimiçi) Y. 2008 DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716207312618>

³ Geçikli, a.g.m, s.267.

⁴ Thomas Erdbrink, “As ‘Death to America’ Chants Lose Power, Iran Retools Propaganda With Rap Videos” (Çevrimiçi) Örnekler için bkz: <https://www.nytimes.com/2017/08/26/world/middleeast/iran-propaganda-persian-gulf.html> Erişim Tarihi: 27.11.2017.

1980’li yıllardan itibaren hâkimiyet mücadelesi sürdüren devletlerin yöneldiği temel strateji, Joseph Nye’nin önerdiği yumuşak güç stratejisi “*Soft Power*” ekseninde olmuştur. yumuşak güç ile “Bir ülke ya da devlet, ateşli silah, baskı, şiddet, ambargo, tecrit gibi yöntemlere başvurmadan sahip olduğu kültür, inanç, edebiyat vb. temel değerlerini yansıtabildikleri toplumlar üzerinde etki potansiyelleri artar.” fikri öne sürülmüştür. Bunun için savaşa gerek yoktur. Bu stratejiye göre “Devletler hedeflerini savaş gibi sert metotlarla ortaya koymak yerine, başkalarının bu hedefleri kabul etmesini sağlamak konusunda kendi kapasitelerini geliştirmelidir.”⁹ Buna göre bir gücün, herhangi bir bölgede beklentilerine uygun hareketi ortaya çıkarabilmesinin hemen hemen tek yolu, sahip olduğu yumuşak güç potansiyelini ve etkisini sergileyebilmesidir. Elbette propaganda faaliyetleri yumuşak güç argümanlarıyla sınırlanamayacak kadar geniştir ancak İran, bölgesinde sahip olduğu etki potansiyelini zaman zaman kendi gücünü arttırmak için kullanmaktadır. Bunun sonucu olarak İran’ın sahip olduğu yumuşak güç, aynı zamanda İran’ın propaganda argümanlarından biri hâline gelmektedir. Diğer yandan İran, sert güç potansiyelini hızla geliştirmekte, hatta zaman zaman “geliştiriyormuş gibi yapma” stratejisiyle, bu potansiyelini büyük devletlerle sürdürdüğü ilişkilerini dengelemek üzere kullanmaktadır. Ancak herhangi bir ülke ya da siyasi yapılanmanın, sahip olduğu uluslararası güveninin sarsılmasına sebep olabilecek zorlayıcı güç stratejilerini olabildiğince az kullanması gerekmektedir. Nitekim bu iki doğru arasında ters orantı vardır. Yani İran’ın sahip olduğu sert güç unsurlarını zaman zaman meydan okuyan bir üslupla koruması, uluslararası güveni kaybeden bir yapı hâline gelmesine sebep olmaktadır. Bu ise hedeflere ulaşmayı zorlaştıran bir durumdur.¹⁰ Machievelli gibi Nye de liderler için korkulmanın sevilmekten iyi olduğunu savunurken, zamanla her ikisinin de gerekliliğine karar vermiştir.¹¹ Aynı durum siyasi yapıların uluslararası arenada yarattıkları etki için de söy-

⁹ İbrahim Kalın, “Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi” <http://www.kamudiplomasi.org/makaleler/makaleler/100-tuerk-d-politikas-ve-kamu-diplomasi>

¹⁰ http://publicdiplomacy.wikia.com/wiki/Hard_Power

¹¹ Matteo Pallaver, “Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart” The London School of Economics and Political Science MA Thesis, http://etheses.lse.ac.uk/220/1/Pallaver_Power_and_Its_Forms.pdf , s.13.

lenebilir. Örneğin, İran’ın özellikle nükleer çalışmaları konusunda tecrit edilmesi, ambargolar ile karşı karşıya bırakılması, kendisine yönelik bu anlamda bir karşı propagandayı da barındırır. İran uluslararası arenada güvenilmez ve zaman zaman korkulan bir ülke olarak lanse edilen imajına, kendi propagandalarının bir yan etkisi olarak sürüklenmektedir. Özetle belirtmek gerekirse uygulanan ve sahip olunan tüm güç stratejilerinin takibinde etkili propaganda metotlarına ve sonuçlarının dikkatle tespit edilmesine ihtiyaç vardır.

“Propaganda dinamik kuvvetler üzerinde sürdürülen bir aktivitedir. Bu dinamizmin beklenen şekilde hareket etmesi için sürekli olarak çıktılarının takibi gerekmektedir.”

Propaganda dinamik kuvvetler üzerinde sürdürülen bir aktivitedir. Bu dinamizmin beklenen şekilde hareket etmesi için sürekli olarak çıktılarının takibi gerekmektedir. Propagandayı uygulayanlar ise istedikleri hedef davranışların ortaya çıkması için zor kullanamaz. Gerekli koşulları oluşturarak amaçlarına ulaşmaya çalışırlar.¹² Bu yöntem sahip olunan yumuşak ve sert güç unsurlarının potansiyeli ile birleştirilebilirse bir siyasi yapılanma için en etkili sonuç ortaya çıkartılabilir.

1. İran’ın Bölgesel Propaganda Argümanları ve Geçmişi

İran’ın bölgesel bir güç olarak ortaya çıkışı, öncelikle stratejik önemi ile açıklanabilir. İran, Körfez’de bulunan Arap ülkelerinin toplamını aşan bir nüfus üstünlüğüne sahiptir. Bununla birlikte İran nüfusunun çoğunluğu Farsça konuşmaktadır. Halkın çoğunluğu Şii’liğe mensuptur. Bölgesindeki Müslüman ülkelerden farklı olan İran için bu kültürel, dilsel ve etnik ayrım, ona komşularından farklı bir ulusal misyon algısı geliştirme olanağı sağlamıştır. İran bölgesinde ortak noktada bütünleşebileceği grupları hedef olarak etki alanını farklılıklar üzerinden yayma strateji sürdürmektedir. Başka bir deyişle İran, farklılıklarını fırsat olarak değerlendirmektedir.¹³ Son yüzyılda dünyada güç unsuru

¹² Gürgen, a.y., s.138.

¹³ Barry Rubin , “Iran: The Rise Of A Regional Power” Middle East

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

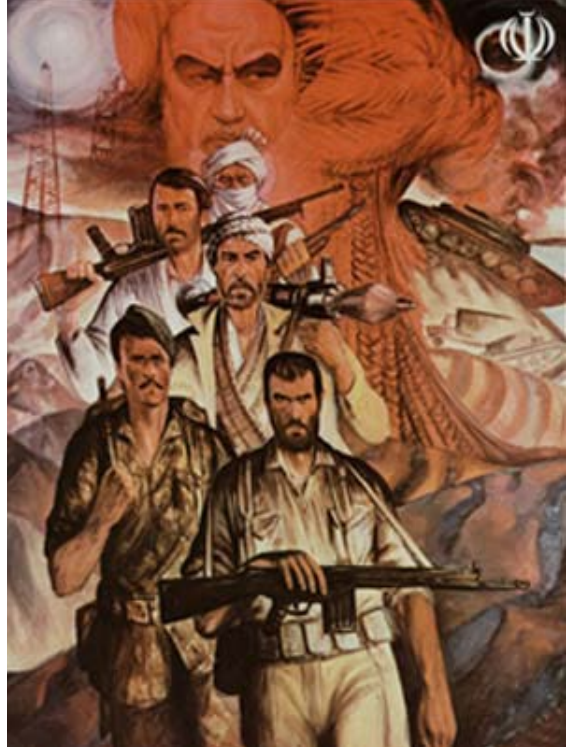
kabul edilebilecek petrol zenginliği ve nükleer kapasite imkânları, İran'ı sadece bölgesinde değil, büyük devletler arasındaki dengeleri etkileyebilecek bir güç hâline getirmektedir.

1.1. Stratejik Konum

İran'ın sahip olduğu sert güç unsurlarından en önemlisi stratejik konumudur. Bu ise İran ordusu, İran petroleri, İran'ın nükleer tesisleri gibi Batılı devletler eliyle geliştirilmemiş doğal bir güçtür. Dış dünyanın Orta Doğu ve Basra Körfezi gibi bölgelerdeki hâkimiyet mücadelesi, İran'ın bu potansiyelinin ortaya çıkmasında dolaylı bir etkiye sahiptir. Sahip olduğu stratejik konumun avantajlarından faydalanan İran'ın, bununla birlikte bölgede sürdürdüğü propaganda faaliyetleri de vardır. Bu anlamda ülkenin coğrafi konumu, İran'ın bölgesel etki gücünü geliştirme imkânı sağlayabilecek yüksek bir öneme sahiptir. Bu konum geçmişte ve bugünün siyasi konjonktüründe İran'ın propaganda geliştirmesine elverişli imkânlar sunmaktadır.

İran'ın stratejik konumunun avantajlarından faydalanarak bu yönde politika üretme tecrübesi geçmişe dayanmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş Dönemi dengeleri ve Orta Doğu'da sürdürülen nüfuz mücadeleleri göz önüne alınırsa İran'ın bu dengede kendi çıkarlarını koruyabilmek için zaman zaman iki süper güç arasındaki rekabeti kendi lehine kullanma stratejisi yürüttüğü belirtilebilir. Yine bu güçlerin bölgede kontrol etmek istediği ülkeler üzerinde İran'ın sahip olduğu potansiyeli, zaman zaman güçlü devletlerden beklentilerini karşılamak için kullandığı da söylenebilir. Tarihte Sovyetler Birliği tehdidine maruz kalmak yahut ABD baskısıyla karşı karşıya olmak gibi söylemler ve yayınlarla bu güçlerden birinin diğerinden duyduğu endişeyi İran, kendi çıkarları yönünde kullanabilmek için propagandalar sürdürmüştür. Örneğin İran basınında ABD ile ilişkilerin herhangi bir alanda geliştirildiği haberleri yer almaya başladığında bundan Sovyetler Birliği rahatsız olmuştur. İran Devrimi öncesinde ve sonrasında dış güçlerin rekabeti, İran açısından değişik fırsatlar sunmuştur. İran da kendi menfaatleri ekseninde, gerektiğinde bu rekabeti kullanacak hatta kıs-

kırtacak propagandalar ortaya koymuştur. Bu şekilde kendi güvenliğini sağlamak, çeşitli ambargoları etkisiz hale getirmek, ulusal çıkarları için beklentilerine uygun sonuçlar elde etmek gibi amaçlara ulaşmayı hedeflemiştir. Ancak uzun vadede bu stratejiler uluslararası kamuoyunda İran'ın tehlikeli ve güvenilmez bir ülke olduğu algısının dillendirilmesine, başka bir deyişle İran'a karşı propaganda uygulanmasına sebep olmuştur.

1.2. Kültürel ve Tarihî Değerler

İran yalnızca jeopolitik önemiyle değil, tarihî ve kültürel bağlarıyla, yani yumuşak gücüyle de bölgesinde etki potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelini de çevresinde etki alanını genişletmek için değerlendirmektedir. Tıpkı jeopolitik konumu ile sürdürdüğü strateji gibi yumuşak güç argümanlarını da etki alanını genişletmek için propaganda faaliyetleri ile zenginleştirmektedir. Bu strateji İran'da yeni bir uygulama değildir ancak İran Devrimi'nden sonra, özellikle halkın bütünlüğü ve rejime bağlılığın sağlanması için daha belirgin ve açık hale getirilmiştir.

Tarihî geçmişi İran için önemli bir güçtür. İran'ı yönetenler için bu tarihle bütünleşmek

Review of International Affairs, Vol. 10, No. 3 (September 2006) (Çevrimiçi) <http://www.rubincenter.org/meria/2006/09/Rubin.pdf>, s.144.

ve İran'ın eski bir medeniyet olduğu, yönetenlerin İslam'la birlikte bu devlet geleneğinden güç aldığı, halkın daima bu güce inanması ve güvenmesi gerektiği yönünde sürdürülen uygulamalar ve söylemler, İran halkı için rejime bağlılığın sürdürülmesinde etkilidir. Bu tarihî birikimi İran'ın çevresine yansıtabilmenin en önemli kapısı, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla açılmıştır.¹⁴

“İran'ın bölgesinde etki potansiyeline sahip bir imaj çizmek ve bunu gerçekten başarmak için takip ettiği ilk yol, iç politikada Şii ve Fars kimliğini bütünleştirmek ve İranlı algısını ortaya çıkartmak olmuştur.”

Dünyada milliyetçilik akımının etkisinin yaşandığı dönemlerde ırk propagandası, öncelikli bir mücadele aracı olmuştur. Irk propagandası başkalarının fikrini veya eylemlerini belirli etnik kalıpları, imgeleri veya önyargıları kullanarak şekillendirme veya kontrol etme girişimidir. Seçimler, göç, adalet sistemi, refah, kamu eğitimi ve halk sağlığı gibi sivil yaşamın ve kamu politikasının birçok önemli yönü üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.¹⁵ İran çerçevesinde propaganda değerlendirilirken ırk propagandasının ön plana çıkmadığı görülür. Öncelikle İran'ın iç bünyesindeki etnik çeşitliliği ve bu çeşitliliğin ayrıştırılmaması için bu husus dikkat edilmesi gereken bir mesele olmuştur. İkincisi ise sadece Fars kimliği ile İran'ın çevresel etki meydana getirmesinin mümkün olmamasıdır. İran'ın bölgesinde etki potansiyeline sahip bir imaj çizmek ve bunu gerçekten başarmak için takip ettiği ilk yol, iç politikada Şii ve Fars kimliğini bütünleştirmek ve İranlı algısını ortaya çıkartmak olmuştur. Bunun her ne kadar istisnaları görülebilse de İran, kendi iç bütünlüğü için yürüttüğü bu stratejide nispeten başarılı olmuştur. İran Devrimi, İslam söylemi ile birlikte varlığını koruyabilmek için Şii kimliğinin ön planda tutulmasını gerekli görmüştür. Bu metot İran'ın devrimden sonra iç bütünlüğünü sağlamak için sürdürdüğü bir politika gibi algılansa da bu yaklaşım aynı

zamanda İran'ın çevresine yönelik bir Şii bütünleşmesi beklentisinin ürünüdür. Bunu o dönemin meclis tutanaklarında, siyasi söylemlerde ve pratik eylemlerde görmek mümkündür.

İran'ın önemli bütünleştirici bir değeri olan Şii kimliği, İran halkına yönelik doğrudan hissedilen bir propaganda ile canlı tutulmaya çalışılmaktadır. İran'da binaların duvarlarına nakş edilen resimlerde, sokak lâmbalarına asılan şehit levhalarında, duvarlara yazılan yazılarda, hatta eski bir propaganda aracı olarak görülen ancak İran sokaklarında sıklıkla karşılaşılan broşürlerle bu propagandanın sürdürüldüğü görülmektedir.

Bayram ve anma günleri gibi önemli bir propaganda aracı olan ritüeller de toplumsal birlikteliği güçlendiren araçlardır. Ritüeller toplumu bir arada tutan en önemli değerlerdir. Ritüellerin gerçekleştirilmesi sırasında yapılan gösteriler, sürdürülen gelenekler, halk üzerinde etkili pozitif propaganda araçlarıdır. İran'da Hz. Ali'nin ölüm yıl dönümü, Hz. Hüseyin'i anma etkinlikleri, İmam Hüseyin'in ölümünün 40. günü, Hz. İmam Rıza'nın ölüm yıl dönümü gibi dinî ve mezhebi olarak hem İran halkını, hem de İran'ın çevresindeki Şii dünyasını etkileyecek önemli günlerde resmî tatil ilân edilerek tüm halkın ilgisi ve dikkati bütünleştirilmektedir. Bu özel günler sadece dinî değil, millî hassasiyetlerin de bütünlük içinde sürdürülmesinde önemlidir. Nitekim İran'da Petrol'ün Millileştirilmesi Günü, İran İslam Cumhuriyeti Günü, İran Devrim Yıldönümü vb. günler de bayramlarla kutlanmaktadır. Bu şekilde İran Devrimi'nin İslami yönüne olmasa da İran'ın millî değerlerine sahip çıkılmasına destek veren İranlıların da rejime bağlılıkları korunmaktadır. Aslında bu halkının bütünlüğüne ve değerlerinin korunmasına önem veren tüm siyasi yapılanmalar tarafından uygulanan bir metottur ancak İran'ı bu konuda mezhebi yönü güçlü ritüeller ayrı bir noktaya getirmektedir. Nitekim İran, Orta Doğu bölgesinde Şiizm propagandasını, özellikle devrimin ilk yıllarında açık şekilde sürdürmüştür. İran'da sürdürülen pek çok ritüelin de bölgesel Şii nüfusu üzerinde etkisi vardır.

¹⁴ Rubin, a.g.m., s.144.

¹⁵ “Racial Propaganda” Racial & Ethnic Relations in America. Salem Press. 1999. Veritabanı:Research Starters.

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

(Tahran'da bir billboard)

Hastaneler, okullar, kurslar, yardım kuruluşları, dernekler, vakıflar, kültür merkezleri vb. pek çok kurumsal yapı da yumuşak güç unsurlarının propagandasını geliştirerek siyasi yapılanmalara nüfuz sağlamak üzere gizli amaçlar için çalışabilmektedir. İran'ın hemen hemen tüm bölge ülkelerinde, hatta dünyada İslam nüfusunun var olduğu hemen her ülkede, bu anlamda örgütlenmeleri vardır. Bu kuruluşların öncelikli amacı İran'ın uluslararası itibarını düzeltmektir. Nitekim 1979 Devrimi'nin hemen ardından Ayetullah Humeyni bu yönde çalışmaların geliştirilmesi talimatını bizzat vermiştir. 13 Aralık 1979'da Humeyni, İran Dışişleri Bakanı Sadıq Kutupzade'den, ABD'nin İran'a yönelik agresif politikalarının ve ABD güdümünde, İran'a yönelik kınama kampanyaları yürüten organizasyonların değerlendirilmesini istemiştir. Aynı şekilde ABD'nin bu propagandalarına karşı çıkan bağımsız uluslararası kuruluşlarla da irtibat kurmasını istemiştir.¹⁶ 21. yüzyılda İran'ın bu anlamda çalışmaları değerlendirildiğinde, sadece ABD propagandasını değil, İran'ın kendi pozitif propagandasını da yaygın bir şekilde sürdürmekte olduğu görülür. Henüz 1960'lı yıllarda Kum öğrencilerine Şah tarafından burs, işsizlik maaşı gibi yardımların verilmesini bir propaganda olarak değerlendiren Humeyni,¹⁷ aynı stratejiyi devrimin ayakta kalması için devam ettirmiştir. Hatta bu tavrını, sadece İran'da değil pek çok ülkede kurulan kültür merkezleri vasıtasıyla İran dışına da taşımıştır.

¹⁶ National Archive, CIARDP-81B00401R000400140036-7, 1 Aralık 1979; Seçil Özdemir, "İran Devrimi Sürecinde İran-ABD İlişkileri" Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv, Sosyal Bilimler Ens. Temmuz 2017, s.225.

¹⁷ Security Archive, Studies in Political Dynamics, a.b, (Number 13),s.34-36; Seçil Özdemir, "İran Devrimi Sürecinde İran-ABD İlişkileri" Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv, Sosyal Bilimler Ens. Temmuz 2017, s.225.

1979'da İran Devrimi lideri Ayetullah Humeyni, güçlü devletlere meydan okuyup ezilenleri zulümden kurtarma amacını ortaya koymuştur. Buna rağmen İran Devrimi bütün bu güçlerden daha çok çevresindeki Müslüman ülkeleri ve yöneticilerini endişelendirmiştir. Nitekim İran Devrimi üzerinden çok da uzun bir zaman geçmeden, devrimin etkilerinin ülkelere yansımından çekinen bölge ülkelerinin endişelerindeki haklılık payı ortaya çıkmıştır. Bugün ortaya çıkan ise İran'ın bu potansiyelini, tıpkı nükleer çalışmaları yahut petrol rezervleri gibi kendi menfaatleri için gerektiğinde silah olarak kullanma gücüdür. Yani İran bir yumuşak güç unsurunu, açık şekilde sert güç unsuru hâline getirmiştir.

"Propaganda aktiviteleri, bir ırkı veya mezhebi ön plana çıkarmak üzere uygulandığında, nefret suçlarıyla ilişkilendirilebilecek sonuçlar ortaya çıkabilir. İran'ın iç bünyesinde bütünleştirici bir etkiye sahip değerleri, bölgesel etki gücü olarak kullanıldığında bu durum, zamanla çatışma enerjisini de ortaya çıkarabilmektedir."

Propaganda aktiviteleri, bir ırkı veya mezhebi ön plana çıkarmak üzere uygulandığında, nefret suçlarıyla ilişkilendirilebilecek sonuçlar ortaya çıkabilir. İran'ın iç bünyesinde bütünleştirici bir etkiye sahip değerleri, bölgesel etki gücü olarak kullanıldığında bu durum, zamanla çatışma enerjisini de ortaya çıkartabilmektedir. Buradan hareketle bölgede çatışmadan beslenen unsurlar varsa onların da bu propagandalarda rolleri değerlendirilebilir.

1.2.1. İran-İrak Savaşı (1979-1988 Süreci)¹⁸

İran-İrak Savaşı süresince İran'ın yaptığı Şii propagandası değerlendirildiğinde, bölgesindeki diğer yapılarla ilişkileri daha net anlaşılabilir. Çünkü son yıllarda İran benzer temasları devam ettirmektedir. İran için 1980'li yıllara doğru Körfez Bölgesi'ndeki rakipleri Irak, Mısır ve Suudiler olmuştur. Bu dönemde Irak ve Mısır, SSCB tarafından silahlandırılmıştır. Diğer bölge ülkeleri de kendi güçlerini korumak için bir başka küresel gücün desteğine, yani Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelmiştir. ABD ya da SSCB, Körfez'de herhangi bölgesel bir gücün, diğer bölge güçlerinden üstün konuma gelmesini istememektedir. Bu politika, geçmişte olduğu gibi bugün de bir denge stratejisi olarak sürdürülmektedir. Bu sebeple İran-İrak Savaşı, tıpkı Suudi-İran veya Sünni-Şii rekabeti gibi bu bölgede nüfuzlarını sürdürmek isteyen dış güçler tarafından sürdürülmesi gereken bir rekabet durumu olarak değerlendirilmiştir.¹⁹ İran **Devrimi ile bu rekabet durumunun mezhepci bir**

¹⁸ Bu Bölüm Yazarın Doktora Tezi olan "İran Devrimi Sürecinde İRAN-ABD İlişkileri" başlıklı tezinden alıntılanarak derlenmiştir.

¹⁹ Seçil Özdemir, "İran Devrimi Sürecinde İran-ABD İlişkileri" Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv, Sosyal Bilimler Ens. Temmuz 2017, s.102.

ayrışmayla beslendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Bir propaganda aktivitesinin başarılı olması için en önemli koşullardan biri sürekli ve istikrarlı olmasıdır. Nitekim algıları etkilemek uzun vadeli bir süreç gerektirir.²⁰ İran'ın bu yöndeki faaliyetleri devrim sonrası süreçten itibaren aynı çizgide kabul edilebilir.

İran, bölgesinde kendi beklentileri dışındaki her eylemi, İslam düşmanlığı ile itham etmektedir. Bu da İran'ın uzun yıllardır değişmeyen bir diğer tutumudur. İran-İrak Savaşı esnasında İran sınırında yer alan Kürt grupların Irak tarafından kışkırtılması, İran için İslam Devrimi'ni yok etme girişimi ve İslam düşmanlığı şeklinde değerlendirilmiştir. Özetle İran'a herhangi bir muhalefet edildiğinde karşı tarafın İslam düşmanı olduğu söylemi, İran'ın devrim sonrası süreçte karşılaştığı tüm dış politika sorunlarına cevaben geliştirdiği siyasi söylemlerinde sıklıkla kullandığı, hatta artık slogan hâline gelmiş net bir propaganda metodudur. Bu söylem İran siyasetçilerinin güncel meseleler konusundaki tavırlarında da sürdürülmektedir. Ayetullah Hameney'in, "*Son 38 yıl içinde İslam nizamını değiştirmek istemediği bir dönem olmuş mudur? Ama her zaman kafanız taşa değmiştir ve bundan böyle de durum aynen böyle devam edecek. Zira İran milleti buna izin vermeyecektir.*"²¹ sözleri de benzer bir örnek oluşturmaktadır.

İran-İrak Savaşı sırasında, Irak tarafından kışkırtılan İran Kürtlerini etkilemek için bölgedeki Kürtlerin de Müslüman olduğu, "*Cani Saddam'ın*" sözlerine değil, İslam'a ve Kur'an'a itimat edecekleri yönündeki fikirler, İran Meclisi'nde sıklıkla beyan edilmiştir.²² Bu söylemler dönemin siyasilerinin konuşmalarına ve İran basınına da yansımıştır. Bu şekilde İran halkının bu tehdide karşı bütünlük sağlamasının propagandası sürdürülmüştür. Diğer yandan Irak, hayli yoğun Şii nüfusuna sahip bölge ülkelere biridir. Bu dönemde Irak'ta İran destekli "*Al Dawa*" örgütünün faaliyetleri ile Şii gruplar kışkırtılmıştır.²³ İran'ın devrim sürecinde

²⁰ Gürgen, a.g.m. 146

²¹ <http://www.irna.ir/tr/News/3471417/>

²² Meşruhu Muzakerat-ı Meclis-i Şorayi Eslami, Cild, Dovre.2, Safha,5149, Seçil Özdemir, "Devrim Sürecinde İran-ABD İlişkileri" Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniv, Sosyal Bilimler Ens, s.235.

²³ Security Archive, "The Iran-Iraq War Chronology 1980-1988" US-Iran Relations During The Iran-Iraq War 1980-1988, Briefing Book For A Critical Oral History Conference, 14-24 Dec 2008, Özdemir, a.g.t., s.236.

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

ve sonrasında sürdürdüğü önemli bir strateji de budur. İran çok güçlü bir ordu sahibi olmaktan daha çok bölgesinde harekete geçirebileceği çeşitli örgütlenmelerle temasta kalmayı kendi güvenliği açısından öncelikli görmüştür.

Suriye'deki gibi Irak'ta da bir Şii iktidar kurulursa bu bölgenin kontrolü için İran, kendi açısından önemli bir güç sağlayacaktır. Nitekim İran-Irak Savaşı boyunca İran'ın temel amacı, bölgede Şii bütünlüğünü geliştirmek olmuştur. Böylece hem devrimin sürekliliği, hem de Hürmüz, Basra ve petrol sevkiyatında “şah damarlar” denilen hatlarda İran'ın kontrolü geliştirilecektir.²⁴ Bu sayede sadece Irak, Suriye değil Afganistan, Irak, Bahreyn, Kuveyt gibi nispeten daha az Şii nüfusa sahip diğer ülkelere de etki edebilecektir. Bu amaçla tüm bu bölgelerdeki Şii yapılanmalar İran tarafından desteklenmiş ve kışkırtılmıştır. Muhammed Kaboli Afganistan'da, Hadi Modaresi Bahreyn'de, Sadık Mosavi ve Abbas Mehri Kuveyt'te, Ali Ekber Muhtashemi Suriye'de, Celaledin Sagir ve Seyyid-el Husseyni Lübnan'da, Ahmed Nokhovallah Suudi Arabistan'da, İran ve Humeyni taraftarlarını örgütleyen önemli din

adamlarından bazılarıdır.²⁵ İran'ın bu dönemde etkin bir Şii hattı kurmak için sürdürdüğü politikalara istinaden karşı propaganda faaliyetleri de sürdürülmüştür.

“Basra Körfezi'nde bulunan Şii Müslümanların tamamı Fars değildir. Bölgede bir Arap devleti kurma amacı taşıyıp Fars emperyalizmine karşı direniş propagandası yapan gruplar da vardır.”

Basra Körfezi'nde bulunan Şii Müslümanların tamamı Fars değildir. Bölgede bir Arap devleti kurma amacı taşıyıp Fars emperyalizmine karşı direniş propagandası yapan gruplar da vardır. Aynı şekilde Sünni güçler de birbiri ile rekabettedir. Irak, Körfez'deki Sünni-Şii çatışması ile çoğunluğu Sünni inanca sahip Suudi gücünün dengelenebileceğini düşünmüştür. Suudi Arabistan ise Irak'ın Körfez'deki etkisinin gelişmesini istememiştir. Bu sebeple bölgedeki Araplar'ı, Irak'a karşı kışkırtma potansiyeline sahiptir. Yine de bu dönemde İran, Irak'ın Suudilerle bir işbirliğine girmesinden endişe etmiştir. Özetle bugün olduğu gibi bölgenin önemli ülkeleri olan İran, Irak ve Suudi Arabistan arasında karşılıklı güvensizlik ve rekabet havası 1980'li yıllar boyunca da hakim olmuştur.

Bu süreçte İran propagandalarının etkisiyle Irak, Afganistan, Bahreyn ve Kuveyt'teki Şiiilerin ülke yönetimlerinden istekleri sürekli artmıştır. Bahreyn ve Kuveyt, Körfez'deki konumlarından ötürü olayların etkisinin daha çok hissedildiği devletlerdir.²⁶ Bahreyn, ilk aşamada Kuveyt'ten daha fazla Şii propagandalarından etkilenmiştir. Kuveyt Emiri'nin Sünni bir Müslüman olması, ülkesini olayların etkisinden korumasına yetmemiştir. Kuveyt'te bulunan Şii din adamı Seyyid Abbas El Mihri, Humeyni'nin bölge sözcüsü gibi faaliyet göstermiştir. Bu hareketleri sebebiyle ailesinin bazı üyeleriyle birlikte 26 Eylül 1980'de sınır

²⁴ Blight G.James, Lang, Becoming Enemies US-Iran Relations And The Iran-Iraq War 1979-1988, Published by Rowman & Littlefield Publishers, Printed in USA, 2012, s.58, Özdemir, a.g.t, s.239.

²⁵ http://congressional.proquest.com/congressional/docview/t17_d18_9ebe9ed4576d2603?accountid=11243 , Vol. 131 No. 88 Pg. S9038 , Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2014. Ayrıca 1980'li yıllarda bölgedeki İran destekli örgütlerin detaylı bilgisi için bk.: aynı belge, Özdemir, a.g.t, s.240.

²⁶ Security Archive, CIA- RDP81B00401R000500030004-3, 14 Nov 1980, Ozdemir, a.g.t. 254.

dışı edilmesi, bölgedeki Şii muhaliflerin daha sert protesto gösterilerinde bulunmalarına sebep olmuştur. Bahreyn'deki muhalif Şiilerin protesto gösterileri oldukça yoğunlaşmıştır. Gösterilerde film afişlerinin yakılması gibi Batı'ya yönelik tepkiler de ortaya konulmuştur. Bu süreçte İran'ın bu olaylarda etkisi çok açık değildir. İran hükümeti olaylarla bir bağı olmadığını hem Kuveyt, hem de Bahreyn yönetimine bildirmiştir ancak bu açıklamaya her iki ülke yönetimi de inanmamıştır. Ayrıca Bahreyn Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed Al-Halifa, katıldığı bir radyo programında, Bahreyn'in Suudi Arabistan tarafından destek mesajları aldığını söylemiştir. Bu açıklama Körfez ülkeleri üzerinde kontrol mücadelesi olan İran ve Suudi Arabistan gibi nispeten daha büyük ve güçlü yapılara karşı, bölgedeki diğer ülkelerin denge arayışını göstermektedir. Humeyni bu ülkedeki Şii din adamları temsilcileriyle Ağustos 1980'de bir görüşme yapmış, bu görüşmeden sonra Ezilenlerin Partisi "*Party Of The Oppressed*" kurulmuştur. Böylece İran, bölgedeki Şii gruplara uluslararası desteğini sistemli bir mekanizma çerçevesinde tutmak istemiştir.

Kuveyt, İran'ın propagandalarına karşı da savaş boyunca Irak'ı desteklemiştir.²⁷ Kuveyt'in bu tavrı ise İran'ın Kuveyt sınırlarına çeşitli saldırılarda bulunmasına sebep olmuştur. Bu durum, ABD tarafından Irak'a gönderilen Arap yardımlarını önlemek için İran'ın savaşı genişletmek isteği olarak değerlendirilmiştir.²⁸ Oysa bu durum İran'ın, "Irak'ı daha fazla desteklerseniz petrol akışını tamamen tehlikeye düşürebilirim." tehdididir. İran'ın bu hamlesinin muhatabı ise Irak ve Kuveyt'ten daha çok ABD ve SSCB'dir. İran bu ülkelerin çift taraflı faaliyetlerinin farkındadır ancak savaş süresince gizli bile olsa bağlarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Bir yandan bu güçlere meydan okuyan bir tavırla halkı üzerinde kontrol sağlayan İran yönetimi, diğer yandan bu ülkelerle temaslarını sürdürmüştür.

²⁷ National Archive, CIA-RDP81B00401R000500100031-5, Ozdemir, a.g.t. s.254.

²⁸ Security Archive, CIA-RDP81B00401R000500030004-3, 14 Nov 1980, Ozdemir, a.g.t., s.254.

Özetle İran-Irak Savaşı sırasında Körfez'de Irak, Bahreyn, Dubai ve Kuveyt yönetimleri, Şii Müslümanların, bölgelerindeki muhalif hareketlerine karşı tedbirler almaya çalışmışlardır. Çevrelerindeki İslam ülkelerinin bu tedbirlerine karşı İran, provokasyonları sürdürmüş ve bu ülke liderlerini Allah'ın emirlerine karşı gelmekle suçlamıştır.²⁹ İran'ın slogan hâlini almış bir diğer propaganda söylemi de kendi beklentileri dışında hareket eden ülkelerin "*Allah'ın emirlerine karşı geldikleri*" söylemidir.

Körfez'deki diğer devletler Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar, az da olsa Şii nüfusa sahiptir; ancak bu ülkelerde kontrolü ve asayişi tehlikeye düşürecek bir Şii yoğunluk yoktur.³⁰

İran'ın Orta Doğu'da tek ortağı vardır o da Suriye'dir. Hatta İran, bu dönemde dünyada dostsuz görünürken Suriye, İran'ın iletişim içinde olduğu en özel ülkedir. İran Meclis Başkanı Rafsancani, Suriye ile aralarındaki dostluğun, İran-Irak Savaşı'nın bir Arap-Acem savaşı gibi görünmesine engel olduğunu belirtmiştir. Onun bu söylemi Saddam Hüseyin'in Cezayir Anlaşması'nı feshederken İran'ı kastederek söylediği "*Dinsel çağrı kisvesi, Acem ırkçılığını gizlemekten başka bir şey değildir.*" sözlerine cevaptır. En azından İran ve Suriye yönetimlerinin Şii olduğuna bakıldığında demek ki savaşın Sünni-Şii savaşı gibi görünmesinden duyulan bir rahatsızlık ya da endişe, taraflar arasında yoktur.³¹ Ayrıca İran için Şii kimliği ile bütünleşebildiği en önemli müttefik Suriye olmuştur.

Savaş sırasında Suriye Dışişleri Bakanı Khaddam ve İran Dışişleri Bakanı İbrahim Yezdi, Ağustos ayında Suriye'nin Irak'taki Şiileri devlete karşı kışkırtması yönünde anlaşmaya varmıştır.³² Bu konuda Iraklı bir Şii din adamı, İran Meclis Başkanı Rafsancani ile görüşmesinde Saddam Hüseyin'in devrilmesi hâ-

²⁹ National Archive, CIA-RDP82-00850R000200020021-4, Ozdemir, a.g.t. s. 255.

³⁰ National Archive, CIA-RDP81B00401R000500100031-5, Ozdemir, a.g.t. s.255.

³¹ Rafsancani Haşimi, Hatıralar, Çev, Hakkı Uygur, Pınar Yayınları, 2006, s.421,422, Armaoğlu, a.e. s.775, Ozdemir, a.g.t. 252.

³² National Archive, CIA-RDP 81B00401R000500100031-5, s.57, Ozdemir, a.g.t. 252.

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

linde ortaya çıkması muhtemel bir ayrışmadan bahsetmiş ve İran'ın, Irak'taki muhalif gruplar arasında birleştirici bir rol oynanması gerektiğini belirtmiştir.³³ Irak'ta böyle bir bütünlüğün ya da bütünleştirici role sahip muhalif bir liderin olmayışı da Batılı devletler ve SSCB'nin gizli ya da açık olarak uzun bir süre Saddam yönetimini desteklemesinin bir sebebidir aksi halde Irak'ta ortaya çıkacak kaosu birleştirici bir güç henüz hazır değildir. Bugün Irak'ın içinde bulunduğu durum ise bu yaklaşımın haklılığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, 1979-1988 yılları arasında İran'ın bölgesinde Şii propagandası temelinde geliştirdiği ilişkiler ve genel tavrının özeti yukarıda izah edildiği şekilde olmuştur. İran, o dönem ortaya koyduğu bu tavrı ve ilişkilerini savaş sonrasında da sürdürmüştür. 1990'lı yıllar ve ABD'nin Irak'ı işgali ile Sünni BAAS iktidarının düşmesinin ardından İran, bölgesinde çok önemli bir avantaj kazanmıştır. Irak'ın içine düşeceği istikrarsızlık, bölge istikrarına da ihtiyaç duyan ülkeler için İran'ı ciddi bir seçenek hâline getirmiştir. Çünkü bu dış devletler için bölgesel krizler sırasında ittifak kurabilecekleri istikrarlı idareler gereklidir.

İran'ın dengeleri sarsmayacak, bölgenin önemli ülkelerinden çok üstün bir potansiyele sahip olmayacak kadar güçlenmesi de Batılı devletler için sorun teşkil etmemiştir. ABD'nin Sovyetler Birliği sonrası için sürdürdüğü "Yeşil Kuşak" planlarında da bütün hâlinde bir İslam birliği yoktur. Başka bir deyişle İran, bölgesinde güçlenmek için propagandalar uygularken İslam Dünyası ayrılmıştır. ABD ve SSCB, Orta Doğu'da, özellikle Körfez'de Müslüman ülkelerin herhangi birinin bir diğerine, hatta diğerleri üzerinde nüfuz sağlayıp güçlenmesine değil, birbirini hırpalamasına göz yumabilirdi. Onlar için Müslüman ülkelerin birbirleriyle savaşması "*soylu bir haçlı seferi gibiydi*."³⁴ Bugün Orta Doğu'nun içinde bulunduğu kaos göz önünde bulundurulduğunda mezhep temelli **propaganda ve çatışmalardan beslenenlerin**

³³ Rafsancani, a.e, s.337, Ozdemir, a.g.t, 252.

³⁴ Sick, Gary: "Trial By Error: Reflections on The Iran-Iraq War", Iran's Revolution, Editör: Rouhollah K. Ramazani, Middle East Institute, Washington D.C, 1989, s.107,109, Ozdemir, a.g.t, s.240.

kim olduğu ve bu propagandanın sürdürülmesini sağlayan bölge ülkelerinin, bilerek veya bilemeyerek hangi güçlere hizmet ettiği de bu arka plan ile daha net şekilde anlaşılır. Tekrar belirtmek gerekirse propaganda her zaman uygulayan tarafından üretilmez. Çoğu zaman araç hâline gelmiş kesimler bunun farkına varmayabilir.

1.3. İran'ın Suriye Krizine Karşı Sürdüğü Propagandanın Siyasi Söylemlere Yansımaları

Irak'ta 2003'te ABD tarafından başlatılan işgal, 2011 yılına kadar devam etmiştir. 2011'de ABD askerleri Irak'tan geri çekilmiştir. Bu sürecin Irak üzerindeki kontrolünü arttırmak konusunda en kârlısı İran olmuştur. Körfez bölgesindeki Sünni-Şii rekabetinde Irak yoğun Şii nüfusa sahip ve Sünni kontrolünde bir ülkeyken ABD müdahalesi sonrası gelişen atmosfer, İran'ın bu hat üzerinde bağlarını güçlendirmesini sağlamıştır. Diğer yandan yukarıda izah edildiği gibi Suriye, İran'ın bölgedeki temel müttefikidir. Beşşar Esad'ın düşmesi İran'ın 1960'lı yıllardan itibaren inşa etmek için çabaladığı ve İran Devrimi'nin koruyucu kalkını Şii kalesinin yıkılması demektir. Eğer Esad kaybetseydi bu İran için hayli endişe verici bir sonuç olurdu. Bu sebeple İran'ı, Suriye'de yaşanan krizden soyutlamak imkânsızdır. Süreç boyunca İran'ın sürdürdüğü politika açık bir şekilde bu iddiayı da kanıtlar nitelikte olmuştur.

İran yönetimi ve siyasetçileri hemen her beyanatlarında Suriye meselesi ile İran'ı özdeşleştirerek yapılmak istenenin İran Devrimi'ni ortadan kaldırmakla ilgili olduğunu belirtmektedir. İran Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni'nin 28. ölüm yıldönümünde, İran dinî lideri Ali Hamanei'in konuşması bu yaklaşımın bir örneğidir. Hamanei, doğru olan bir şeyin tüm detayları ve gereklilikleri ile tekrarlanmadığı takdirde yavaş yavaş bozulabileceğini belirtmiş ve İran halkını, "*Humeyni'ye ve İran Devrimi'ne karşı faaliyetlerini sürdürenlerin olduğunu biliyoruz*." sözleri ile uyarmıştır. Hamanei'in İran Devrimi'nin tehlikede olduğunu vurguladığı bu söylemdeki hedefi, devrimin ilk yıllarındaki gibi yine

ABD'dir. Hamanei açıklamasında “Amerika tüm konularda güvenilmezdir.” demiştir. Arap Baharı sürecine destek veren İran yönetimi ve İran basını, Suriye’de yaşanan olayları başından itibaren Batılı devletlerin oyunları ve “Vekâlet Savaşları” olarak lanse etmiştir. Hamanei, “İslam Cumhuriyeti, tüm gücüyle onların karşısında duruyor. Bundan sonra da hep böyle dimdik duracaktır. Bunu dost da düşman da iyi bilmelidir. İran’ın onlara karşı direneceğinin farkına varmalıdırlar. Bunu da unutmamaları lazım. Onlar İran halkına tokat atamazlar; bilakis İran halkı onlara tokat atabilir.”³⁵ sözleriyle de tehlikenin Beşar Esad’dan daha çok İran’ın geleceği üzerinde görüldüğünü gösterir. Diğer yandan bu tutum, İran’ın uluslararası ve bölgesel politikalarından huzursuz iç muhalif kesimi ikna propagandası olarak değerlendirilebilir. İran siyasilerinin dinî lider Hamanei’in beyanlarıyla benzerlik gösteren açıklamaları ve son zamanlarda sürekli olarak devrimin tehlikeye atılmak ve İran’ın karıştırılmak istendiği şeklindeki ifadeleri, İran’da bu endişenin ne kadar yükseldiğini de göstermektedir. Bu sebeple tıpkı devrimin hemen sonrasında olduğu gibi devrimi ayakta tutan temel propagandalar olan Batı karşıtlığı, İslam’ın tehlikede olduğu vb. söylemleri, İran basınında sıklıkla tekrar edilmeye başlanmıştır. İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Behram Kasımi, son dönemlerde bazı medya grupları ve bölge ile bölge dışı ülkelerin, İran’ın nüfuzunu arttırdığı yönündeki iddiaları yayarak kaygı yaratmak amacıyla olduklarını beyan etmiştir. Buna ek olarak Kasımi aynı konuşmada, İran’ın bölgedeki tarihî ve kültürel geçmişi ile bu etkiye zaten sahip olduğunu vurgulamıştır. Kasımi’ye göre İran’ın bölgesel nüfuzu manevi ve kültürelidir. Böyle bir nüfuzun çıkışı tarih, medeniyet, kültür, dil, mezhep ve halka dayalıdır. Bugün bahsedilen şey, belirli bir nüfuzdan çok farklıdır. İran’ın sahip olduğu bu gücü para, silah ve propaganda ile elde etmenin mümkün olmadığını ve bir ülkenin, esasen bunu ortadan kaldırmaya da muktedir olmadığını, bunun ülkelerin iradesinin haricinde olduğunu da Kasımi sözlerine eklemiştir. Bu açıklamadan anlaşılın İran’ın barındırdığı yumuşak gücü ile bölgede zaten nüfuz sahibi bir ülke olduğunun Kasımi tarafından vurgulama-

³⁵ Kayhan, News ID: 40259, (Çevrimiçi) <http://kayhan.ir/en/news/40259/leader-imam-khomeini-attracted-youths>, Erişim Tarihi: 19.06.2017

sıdır.³⁶ Ancak bunu değiştirmek için sürdürülen propagandanın etkisiz olacağı fikri, bölgede para ve silahla olduğu kadar propaganda aktiviteriyle de savaşların yaşandığını göstermektedir. Bunun yanısıra İran’ın son dönemdeki vahdet söylemi ile birlikte satır aralarında mezhep vurgusu yapmaktan geri durmadığı ve İran’ın politikaları ile propagandayı aktif olarak sürdürdüğü, İran siyasetçilerinin beyanlarında açıkça ortaya çıkmaktadır. 2000’li yıllarda İran, Orta Doğu’da özellikle Sünni İslam coğrafyasında propagandalarını sürdürebilmek için Türksat uydusu üzerinden çok sayıda televizyon kanalı da açmıştır.³⁷

İran son dönemlerde, Suriye politikası sebebiyle mezhepçi ayrışmanın sorumlusu bir ülke pozisyonuna geldiğinin de farkına varmıştır. Bu sebeple İran siyasilerinin beyanlarında bunun aksini iddia eden cümleler görmek ve üstü kapalı bir şekilde bölge ülkelerini bu sonucun sorumlusu şeklinde göstermek çabası vardır. İran’ın bölgede sürdürdüğü diğer faaliyetlerden daha tehlikeli bu tutumu gri propaganda olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Suriye krizinde oynadığı “karşı-devrimci” rol, Arap ve İslam dünyasında İran’ın imajının ciddi şekilde kötüleşmesine neden olmaktadır. Buna karşın Arap ve İslam dünyasının genelinde İran’ın popülaritesi düşerken Irak, Lübnan ve Pakistan Şii’leri arasında İran’a sempatiyle bakanların sayısı artmaktadır.³⁸

İran’ın Suriye meselesinde endişesinin arttığını ve benzer bir ayrışmanın İran’a yansımaları önlemeyi amaçlayan söylemler de İran basınına yansımaktadır. İran’daki farklı kimliklerin bütünlüğüne yönelik açıklamalar devrimden bu döneme kadar hiç olmadığı kadar artmıştır. 2016 yılında İran İslam Cumhuriyeti Kültür ve İslami İrşad Bakanı Ali Cenneti’nin “İran, barış ve saygıyı kalıcı kılmak için dinler ve kültürlerle diyalogun gelişmesini gündemine almıştır. Mezhebi bakışlar medeniyetlerin bir arada yaşamasını engellemektedir.”³⁹ açıklamasının temel olarak iki hedefi vardır: Birincisi belirttiği

³⁶ <http://www.irna.ir/tr/News/3425140/>

³⁷ <https://irantehlikesi.wordpress.com/category/iran-yayilmaciligi/>

³⁸ Bayram Sinkaya, “2011’den Astana’ya: Suriye Politikasının İran’a Maliyeti” (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/2011den-astanaya-suriye-politikasinin-irana-maliyeti>

³⁹ <http://www.irna.ir/tr/News/3332421/> Kod: 3332421 (0) Erişim Tarihi 13.10.2016

İran'ın Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Propaganda

gibi İran bölgedeki ayrıştırıcı ülke imajından kurtulmak istemektedir. İkincisi ise İran'ın Beşşar Esad'ın kaybetmesinden, hatta kaybetmese bile bu olayların kendi ülkesinde de yaşanmasından duyduğu endişedir. 2017 senesinde Salih Emiri bir konuşmasında "vahdet" kavramını sıklıkla vurgulamış ve birlikliğin İsrail eliyle, onun desteklediği radikaller tarafından bozulduğunu belirtmiştir. Emiri, İran'ın tarihi boyunca kültürel çeşitliliğe ev sahipliği yaptığını ve bu geçmiş ile kültürel diyalog ve irtibatlarla, vahdet fikrinde İslam dünyasında yeni bir söylem yaratılabileceğini belirtmiştir.⁴⁰ Diğer yandan İran basınında DAESH lideri Ebubekir El-Bağdadi'nin üç yıl önce Irak'ın bir yarısını görmezden gelerek halifelik ilân etmesini ve bunun Suriye topraklarının bir kısmını kapsayacağını beyan etmesini kendisinin sonu olarak değerlendiren görüşlere yer verilmiştir.⁴¹ Şöyle ki: "*İslam Cumhuriyeti, tüm gücüyle onların karşısında duruyor. Bundan sonra da hep böyle dimdik duracaktır. Bunu dost da, düşman da iyi bilmelidir. İran'ın onlara karşı direneceğinin farkına varmalıdırlar. Şunu da unutmamaları lazım ki onlar İran halkına tokat atamazlar, bilakis İran halkı onlara tokat atabilir.*"⁴² Bir yanda vahdet propagandası, diğer yanda üstü kapalı tehditler, İran siyasetinin genel tavrının özeti gibidir. İran basını, 1979'dan beri İran'ın uyguladığı politikanın üstünü örtmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise bölgedeki Sünnilere yaşam hakkı tanımayacaklarını beyan etmektedirler. Bu yaklaşım İran'ın son dönemde hızlı bir şekilde takkiye ile bütünleşmiş bir propagandaya yahut gri propagandaya yöneldiğini de göstermektedir.

1.3.1. Diğer Bölge Ülkeleri

İran'ın, Körfez bölgesinde kendisine rakip gördüğü önemli güçlerden biri olan Suudi Arabistan'ın Yemen ve Bahreyn gibi ülkelerdeki politikaları da Hamanei tarafından vekâlet savaşlarının bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir.⁴³ İran basını, Suudi Arabistan'ın çok yakın zamanda yıkıcı bir taht kavgasına düşebileceği, bu karışıklığın da krallığın meşruiyeti tartışmalarına sebep olacağı yönünde haberler

yapmıştır.⁴⁴ Bu haberler Suudi Arabistan halkını yönlendirici bir propagandadır. Aynı zamanda hem tahtta hak iddia edecek kesimlere bir mesaj, hem de mevcut yönetime tehdit içeren bir yayındır.

İran'ın bölgedeki mezhebî bölünmeden en fazla yarar sağlayan taraf olduğu söylenebilir. Irak, Suriye, Lübnan, Umman ve Bahreyn dışında Afganistan, Kuveyt, Pakistan ve Suudi Arabistan'daki nisbeten küçük Şii gruplarla İran'ın temasları vardır. Lübnan ve Irak ise Şii grupların İran tarafından açıkça finanse edildiği bölgelerdir. Suriye yönetimi de bu süreçte İran'ın en önemli destekçisi ve yardımcısı olmuştur.

1980'lerden itibaren İran kontrolündeki Hizbullah örgütünün faaliyetleri ile Lübnan, İran'ın kontrol sağlamak istediği bölge ülkelerinden biridir. Tıpkı ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası İran etkisinin artması gibi 2005 senesinde de İsrail'in Lübnan'a müdahalesi ile Hizbullah örgütünün ve doğal olarak İran'ın bölgede etkisi artmıştır.

2006 senesinde Mısır'da Hüsnü Mübarek, Şiiilerin yaşadıkları ülkelere değil İran'a sadık oldukları açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın da gösterdiği gibi İran'ın bölgesel faaliyetleri, Şii Müslümanların yaşadıkları coğrafyalarda sıklıkla İran ajanı ve hain olarak algılanmasına sebep olmaktadır. Elbette bu süreçte El Kaide gibi örgütlerin, İran'ın politikalarına ve Şiiilerin İslamiyet'le bağları bulunmayan bir topluluk olduğuna dair beyanları da bu ayrışmada etkilidir.⁴⁵ Kasım 2017'de Türkiye'de bulunan İran Dışişleri Bakan Yardımcısı Seyyid Kazım Sejjadpur da İran'a yönelik bir "suçlama oyunu" sahnelendiğinden bahsetmiştir. Tüm sorunların ve çatışmaların sebebi olarak İran'ın görülmesinden rahatsızlık duyduklarını açıkça dile getirmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi İran uluslararası kamuoyunda sahip olduğu imajın farkındadır ve ironik olarak bu ayrışmanın tek sorumlusu gösterilmekten rahatsızdır. Sejjadpur'un bölge güvenliği

⁴⁰ <http://www.irna.ir/tr/News/3398279/>

⁴¹ Iraqi Forces Reach Syrian Border, <http://kayhan.ir/en/Year/Fifty/Fifth/Number/10348>

⁴² <http://www.irna.ir/tr/News/3398279/>

⁴³ Kayhan, a.y, ID: 40259.

⁴⁴ Saudi Game of Thrones Under Cover of Wars* Publish Date: 17 June 2017 - 21:24 http://kayhan.ir/en/news/40730/saudi-game-of-thrones-under-cover-of-wars*

⁴⁵ Rubin, a.g.m, s.145.

ve istikrarı için Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan ile işbirliği öneren⁴⁶ açıklamaları, bir algı propagandası değilse, ilerleyen dönemde İran ve Batı arasındaki gerilimin artabileceği, bölgede dengelerin değişebileceği ihtimalini göstermektedir. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi İranlı yetkililerin, Suudi Arabistan’da bir taht kavgası ihtimalini öngörürken, 1979’dan bu yana sürdürdüklerinden farklı bir bölgesel ittifak planı sunmaları dikkat çekicidir. Diğer yandan İran’ın geleneksel politikasından da ayrılmaması, işbirliği açıklamalarının takiyeye içeren yönünü yansıtmaktadır. Zira Hamanei’in danışmanı Ali Ekber Velâyeti’nin “*Arabistan her gün Arap veya İslam dünyasının bir köşesinde komplo ve fitne yaratmakta ve bunlar Arabistan’ın İslam dünyasında münzevileşmesine sebep olmaktadır. Bunlar Arabistan’ın yararına değildir. Biz onlara, ülkelerini ve menfaatlerini düşünerek diğer ülkelere müdahalelerden kaçınmalarını tavsiye ediyoruz.*” açıklaması İran Dışişleri Bakanı sözcüsü Kasımi’nin de Arabistan’ın, İran’ın Yemen’deki Husilere’e silah temin ettiği iddiaları üzerine yaptığı sert açıklamalar,⁴⁷ İran’ın geleneksel politikalarıyla örtüşmektedir. Nitekim İran, bölgede Musul, Suriye, Yemen gibi herhangi bir noktada başka bir bölgesel gücün varlığından şiddetle rahatsızlık duymakta ve bu güçlere karşı hareket etmektedir. Geleneksel tutumları da müdahaleci dış güçlerden daha çok, bölgedeki siyasi yapıları itibarsızlaştırma gayretidir.

2. Petrol

20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren petrol dünya için önemli bir enerji kaynağıdır. Bu enerjiye sahip olan bölgeler ise dünyanın güçlü devletleri açısından kontrol altında tutulması gereken alanlardır. İran da önemli bir yeraltı zenginliği olan petrol rezervlerine sahiptir. 1900’lü yıllardan itibaren İran’ın sahip olduğu petrol rezervleri ve tesislerinin geliştirilmesi, İran ile dış dünya arasındaki ilişkileri şekillendiren önemli bir araç olmuştur. İran Devrimi’nden sonra ise ülkenin dış dünyadan

izolasyon söylemlerinde petrol gücü önemli bir dayanak olmuştur. Devrim sonrası İran’ın, “Ne Doğu Ne Batı” söylemiyle geliştirdiği güçlü devletlere meydan okuma ve ezilenleri zulümden kurtarma söylemi de İran’ın sahip olduğu petrol rezervlerine duyduğu güvenle açıklanabilir. Bu dönemde İran siyasetçilerinin söylemlerinde ve İran basınında petrolün ne kadar güçlü bir kaynak olduğu yönünde sürekli yayınlar yapılmıştır. İran petrol tesislerini anlatan kitaplar basılmış, petrolün millileştirilmesi mücadelesi sık sık dile getirilmiştir. Bu şekilde İran’da yöneticiler, petrol meselesi konusunda dış dünya ile İran arasında bir sorun olduğunda, uygulanan ambargolara ve ekonomik zorluklara rağmen İran halkının yönetime desteğinin sürmesini de hedeflemişlerdir. İran bu propaganda stratejisinde nispeten başarılı da olmuştur. Halk dünyadan izole edilmekten rahatsız olsa da İran’a dış politikada herhangi bir yaptırım ve baskı uygulandığında buna sebep olarak İran yönetimini değil, sömürge niyetleri taşıyan Batı’yı görmektedir. Nükleer çalışmalarında olduğu gibi zaman zaman yönetimin uzlaşmaz tavırlarında İran halkının desteğini kaybetmemesi önemlidir. İran petrol rollerinin gücü ile sürdürülen propagandalarda dikkat çeken şey, petrol gücünün bir silah gibi sunulmasıdır. Bu sayede yönetenler dış baskıya rağmen İran halkının rejime ve İran’ın gücüne inanç ve bağlılıklarını arttırmışlardır. İran’da yöneticilerin sürdürdükleri “meydan okuma” tavrı da benzer şekilde İran halkının rejime güvenini canlı tutabilmek için kullanılmaktadır.

Kayhan, 04.11.1978

Devrimin hemen sonrasında sürdürülen bu propagandanın bir diğer hedefi de İran’ın böl-

⁴⁶ <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201711041030879894-turkiye-iran-misir-suudi-arabistan-isbirli/>
⁴⁷ <http://www.irna.ir/tr/News/3543537> , <http://www.irna.ir/tr/News/3543533>, Erişim Tarihi: 07. 11. 2017.

gesindeki İslam dünyasına devrimi ve gücünü kabul ettirerek yaymak istemesidir. Bu şekilde devrimin bölgesel etkisi arttıkça kendi iç bünyesinde devrimi koruyacak ve sürdürecektir. Yakın zamanda benzeri bir propaganda aracı olan video kayıtları da İran müzik ve sinema sektörü tarafından yayınlanmaktadır. Bu yönlü yayınlarla sürdürülen propagandalar uluslararası kamuoyunda karşı propagandalar ile karşılık bulmaktadır. Devrim sonrasında yayınlanan karikatür ve gazete yayınlarının yerini bugün teknolojinin tüm imkânları ile geliştirilmiş filmler ve zaman zaman da klipler almaktadır.⁴⁸ Bu şekilde İran, gücünü hem kendi toplumuna, hem bölgesine, hem de bölgede planları olan dış güçlere sergilemektedir.

3. İran'ın Nükleer Propagandası

İran'ın teknolojik açıdan nükleer silah üretmekten uzak olduğuna inanların sayısı çok olmakla birlikte bu konuda sürdürdüğü tavır, İran'ın rejimini korumayı inandırıcı bir tehdit algısına bağlaması şeklinde değerlendirilmektedir. Ancak bu konunun İran ve Batı arasında güvensizliği tırmandırdığı da açıktır. Birçok Batılı uzman, gazeteci veya siyasetçinin söylemlerinde İran'ın bu konudaki tavrı ve niyeti "savaşçı ve haince" sıfatlarıyla nitelenmektedir. Sert söylemleri ve tutumu yüzünden İran, bölgesel barışın önünde bir engel olarak sunulabilmektedir.⁴⁹ Hatta dönem dönem İran'a yönelik askerî harekât söylemleri gündeme getirilmektedir. Bush döneminde, Obama'nın diplomasi yoluyla sonuç elde edemediğinde sertleşme mesajları vermesi, İsrail'in askerî operasyonda bulunabileceği söylemleri de bu zeminde meşrulaştırılmaktadır.

2008 yılında PİPA'nın İran halkının nükleer silah üretimine destek veya muhalefeti değerlendirilerek üzere 750 kişi üzerinde yaptığı araştırmaya göre halkın büyük çoğunluğu, İran'ın nükleer enerji geliştirmesine, daha az bir kesim de nükleer silah geliştirme progra-

mına destek vermektedir. Nükleer silah üretiminin İslam'a aykırı olması fikri dışında halk, ülkenin bu konuda geri adım atması gerektiğini düşünmemektedir. Bu araştırmaya göre İran hükümeti, iç politikada zaman zaman anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve kitlesel bütünlüğü sürdürmek için nükleer meselelerde uzlaşmazlığı teşvik etmektedir. Bu durum yukarıda belirtilen İran'ın izolasyon stratejisiyle benzer bir özellik göstermektedir ancak nükleer çalışmalar konusunda da İran'ın uluslararası güveni kaybettiği açıktır. Bu durum uluslararası güvenin dış politika değeri göz önünde bulundurulduğunda İran'ın tercihinin bu yönde olmadığını da göstermektedir.⁵⁰ Nitekim tarihsel kanıtlar da ABD tehdidine karşı savunmanın nükleer silahlarla olabileceğini göstermektedir. İran'ın kendisini korumak için gerçekçi olarak bu güce ihtiyacı vardır. Nükleer çalışmaların uzun vadeli hedefleri ve faydaları ortaya konulduğunda İran kendisini, İsrail ve ABD'nin olası tehdidinden koruyacak nükleer çalışmaları sürdürmeyi ve bunun açık şekilde propagandası ile kendisini korumayı tercih etmektedir. Yani İran'ın nükleer silaha sahip olmayı isteme sebebi dünyada bu güce sahip diğer devletlerinki ile aynıdır.⁵¹ İran açısından nükleer bir güç propagandasını sürdürmek de savunma silahı gibi değerlendirilebilir ancak İran'ın bu güce sahip olması, onu Batı'ya karşı korumaktan çok bölgede daha da korkulan fakat etki alanı genişlemiş bir güç hâline de getirebilir.

⁴⁸ Benzer yayınların örnekleri ve karşı propaganda için bkz: <https://www.nytimes.com/2017/08/26/world/middleeast/iran-propaganda-persian-gulf.html>, *New York Times*; [8/27/2017, Vol. 166 Issue. 57702, p4-4, 1/3p](https://www.nytimes.com/2017/08/26/world/middleeast/iran-propaganda-persian-gulf.html)

⁴⁹ Manochehr Dorraj, "Behind Iran's Nuclear Pursuit?" *A Journal of Social Justice*, V.18, Y.2006,3, DOI: 10.1080/10402650600848258, s.325.

⁵⁰ C. Christine Fair, Karl Kaltenthaler, William J. Miller, "Iranians and the Bomb: Religion and Support for or Opposition to the Development of Nuclear Weapons", *SSRN Electronic Journal* - November 2011 DOI: 10.2139/ssrn.1679889, s.3 -12.

⁵¹ <http://www.e-ir.info/2013/10/04/irans-rational-response-for-nuclear-capability/>

Sonuç

Propaganda halk ile temas kurulabilecek hemen her noktada kullanılabilir esnek nitelikte bir güçtür. Kitlelerin algı ve eylemlerine yönelik bir ikna sanatı olan propaganda faaliyetleri uzun vadeli kazanım sağlamak için teknolojik silahlardan daha etkili bir güçtür. İran bu gücü öncelikle devrimi ayakta tutabilmek ve bölgesinde etkin bir devlet olabilmek için takkiye geleneği ile birleştirmekte ve sahip olduğu güç unsurlarını propaganda argümanları olarak kullanmaktadır.

İran'ın devrim sonrasında sürdürdüğü bölgesel güç olma ideali, Muhammed Rıza Şah Pehlevi'nin Körfez'in jandarması olma hayaliyle benzerlik göstermektedir. Şah bu ideal için Batı ile iş birliğini açık olarak geliştirmişti. Devrim sonrasında İran ise açıkça Batı'ya meydan okuyarak bu ideali ortaya koymaya çalışmaktadır ancak bunun, artık bölgenin gerçekleriyle örtüşmeyen bir propaganda söylemi olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün gelinen noktada İran, Orta Doğu'da artan radikal tehditlerden ve mezhep çatışmaları söyleminden kendisini soyutlama propagandası yürütmektedir. Bu amaçla iki yol izlemektedir. Birincisi bölgede kendi çıkarlarına uygun hareket etmeyen bölgesel güçleri bu problemin asıl sorumluları diye hedef göstermektedir. İkincisi ise tüm bunların Batılılar'ın ve Siyonistler'in oyunları olduğu şeklinde söylem üretmektedir.

İran'da iç ve dış politikada, hatta karşılaşılan ekonomik problemlerde yönetenlerin ve siyasilerin söylemlerinde devrimin düşmanları olduğu, devrimin yok edilmek istendiği, İran'a karşı olanların İslam'a karşı olduğu, İran'a karşı olanların şeytanla birlikte olduğu vb. söylemler hakimdir ancak bu söylemler, İran'da devrimin varlığının sürdürülmesine ait korkular bulunduğu algısını güçlendirmeye başlamıştır. Özellikle İran siyasetçilerinin Suriye krizini zaman zaman doğrudan devrime yönelik tehdit olarak değerlendiren açıklamaları, bir yandan bölgesel Şii güçleri kışkırtırken diğer yandan İran'ın rejimle ilgili endişeler yaşadığı algısını ortaya çıkarmıştır.

Kaynakça

- 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, (1987). İkili Zirveler ve Yıldız Savaşları. Şah/Regan. S.55, Y.1987, s.1744.
- Abbott, S. (2013). Iran's Rational Response For Nuclear Capability. <http://www.e-ir.info/2013/10/04/irans-rational-response-for-nuclear-capability/> [Erişim Tarihi: 12.08.2017].
- Blight, J. Lang, J. Banai, H. Byrne, M. Tirman, J. (2012). Becoming Enemies U.S-Iran Relations And The Iran-Irak War 1979-1988.USA, Rowman & Littlefield Publishers.
- Dorraj, M. (2006). Behind Iran's Nuclear Pursuit. A Journal of Social Justice, V.18. Y.2006,3, DOI: 10.1080/10402650600848258.
- Erdbrink, T. (2017). As 'Death to America' Chants Lose Power, Iran Retools Propaganda With Rap Videos. <https://www.nytimes.com/2017/08/26/world/middleeast/iran-propaganda-persian-gulf.html> [Erişim Tarihi: 27.11.2017].
- Fair, C. Kaltenthaler, K. Miller, W. (2011). Iranians and the Bomb: Religion and Support for or Opposition to the Development of Nuclear Weapons. SSRN Electronic Journal, November 2011 DOI: 10.2139/ssrn.1679889.
- Geçikli, F. (1999). Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (265-276).
- Gürgen, H. (1990). Propaganda. Kurgu Dergisi, S: 8, Y.1990, s. 138 (135-157).
- Herman, S.E. Peterson, D. (2012). The Iran "Threat" In a Kafkaesque World. Journal of Palestine Studies, Vol. 42 No. 1, Autumn 2012 (24-45) DOI: 10.1525/jps.2012.XLII.1.24.
- <http://congressional.proquest.com/congressional/docview/t17.d18.9ebe9ed4576d2603?accountid=11243>, Vol. 131, No. 88. S9038, [Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2014].
- http://publicdiplomacy.wikia.com/wiki/Hard_Power [Erişim Tarihi: 16.09.2017].
- <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/iranin-nukleer-programi>, [Erişim Tarihi:15 Ağustos 2016].
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201711041030879894-turkiye-iran-misir-suudi-arabistan-isbirli/> [Erişim Tarihi: 02.11.2017].
- Kalın, İ. Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. <http://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/100-turk-d-politikas-ve-kamu-diplomasisi> [Erişim Tarihi: 06.07.2017].
- Kalın, İ. "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi" <https://kdk.gov.tr/sag/turk-dis-politikasi-ve-kamu-diplomasisi/20> [Erişim Tarihi: 06.07.2017].
- Kayhan, News ID: 40259, <http://kayhan.ir/en/news/40259/leader-imam-khomeini-attracted-youths> [Erişim Tarihi:19.06.2017].
- Meşruhu Muzakerat-i Meclis-i Şurayı İslami, Cild, Dovre.2, Safha, 5149.
- Özdemir, S. (2017). Devrim Sürecinde İran ABD İlişkileri. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, S. Ermeni Komite ve Propaganda Faaliyetlerinin Hatıratlarda Yeri. Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, C.3, S.2. Kış 2016 (49-65).
- Pallaver, M. (2011). Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart. The London School of Economics and Political Science MA Thesis, http://etheses.lse.ac.uk/220/1/Pallaver_Power_and_Its_Forms.pdf [Erişim Tarihi: 04.05.2017]
- Rafsancani, H. (2006). Hatıralar. Çev. Hakkı Uygur, Pınar Yayınları, Birinci Basım.
- Rubin, B. (2006). Iran: The Rise Of A Regional Power. Middle East Review of International Affairs, Vol. 10(3), (September 2006), <http://www.rubincenter.org/meria/2006/09/Rubin.pdf> [Erişim Tarihi: 02.11.2017]
- Eisenhower, P. [Salem Press Encyclopedia] (2014) "Racial Propaganda" Racial & Ethnic Relations in America. Veritabanı: Research Starters
- Sick, G. (1989). Trial By Error: Reflections on The Iran-Iraq War, Iran's Revolution, Ed. Rouhollah K. Ramazani, Washington D.C, Middle East Institute,
- Sinkaya, B. (2017). 2011'den Astana'ya: Suriye Politikasının İran'a Maliyeti, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/2011-den-astanaya-suriye-politikasinin-irana-maliyeti> [Erişim Tarihi: 02.02.2017]
- Tarhan, N. (2003). Psikolojik Savaş, Gri Propaganda. Timaş Yayınları, İstanbul
- Wilson, E J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. Article in The Annals of the American Academy of Political and Social Science 616(1):110-124 · March 2008, DOI: 10.1177/0002716207312618
- Yüksel, O. (2010). Propagandanın Tanımı ve Türleri: Beyaz, Siyah, Gri ve Silahlı Propaganda. <http://okanyuksel.com/2010/11/propagandanin-tanimi-ve-turleri-beyaz-siyah-gri-ve-silahli-propaganda> [Erişim Tarihi: 01.11.2017]
- American Security Archive (Washington D.C)
- American National Archive (Washington D.C)
- Kayhan
- İRNA

İran Araştırmaları Merkezi

İRAM HAKKINDA

Yeni, bağımsız bir düşünce kuruluşu olan İran Araştırma Merkezi (İRAM), temel bir özelliğiyle ülkemizdeki diğer araştırma merkezlerinden farklılık göstermektedir. İRAM, yalnızca İran ve bağlantılı konular üzerine araştırmalar gerçekleştirmektedir. Ciddi bir kültürel ve tarihsel derinliğe sahip, Ortadoğu'daki siyasal etkinliği artan ve çok yönlü ilişkilere sahip olduğumuz komşu ülke İran ile ilgili konuları layıkıyla inceleyebilmek zaruret haline gelmiştir. İRAM'ın ana hedefi kamuoyunun birincil kaynaklardan doğru ve kapsamlı bilgi ve analize ulaşmasını sağlamaktır. İran ile ilgili konularda çalışma yapan akademisyenler ve araştırmacılar için çeşitli eğitim ve araştırma imkânları sunmayı ve alanda çalışan kişiler için ortak bir platform olmayı amaçlamaktadır. İran iç ve dış politikaları, ekonomisi ve toplumsal-kültürel yapısı alanlarında üretilen bilgiler, iki ülke arasındaki ilişkileri ve anlayışı geliştirmeye de katkı sağlayacaktır. Merkezimiz İran'da, Ortadoğu'da ve Batı'daki bilgi birikimini ülkemize ve ülkemizdeki birikimi de dünya kamuoyuna taşıyacak kadroya sahiptir.

İRAM
İran Araştırmaları Merkezi

Oğuzlar Mh. 1397. Sk. No: 14 06520 Çankaya / Balgat - Ankara / Türkiye

Tel: +90 312 284 55 02 - 03 Faks: +90 312 284 55 04

e-mail: info@iramcenter.org www.iramcenter.org

"Bu çalışmanın tüm telif hakları İran Araştırmaları Merkezi'ne (İRAM) aittir"